

vzeti kot edine zveličavne in popolne, ampak jo je potrebno vedno znova dopolnjevati, kot tudi samo zgodovino. Da bo čimbolj popolna, jo moramo pisati vedno znova, kot je v uvodu v publikacijo zapisal dr. Aleš Gabrič, s pozivom, da bo vsaka pripomba, korekcija in dopolnitev do sedaj opravljenega dela dobrodošla.

Novomeški gimnaziji kot najstarejši srednji šoli na Dolenjskem in eni najstarejših v naši državi, še enkrat ob zaključku jubilejnega leta čestitam k njenemu visokemu jubileju. Taka izjemna in častna preteklost jo zavezuje, da bo tudi v bodoče opravljala svojo vlogo, zaradi katere je bila pred 250 leti tudi ustanovljena, v korist novomeškega, dolenskega in vseslovenskega prostora. Naj bi se vpliv in duh gimnazije tudi v današnjem času čutil v našem mestu tako, kot se je to dogajalo v zgodovini te ugledne in prestižne novomeške in dolenske ustanove, o čemer se prepričamo tudi s prebiranjem pričujoče publikacije.

Zdenko Picelj

Dénes Sokcsevits, Imre Szilágyi, Károly Szilágyi, *Déli szomszédaink története* (Zgodovina naših južnih sosedov). Budimpešta : Bereményi, 1994. 355 strani.

V založbi Bereményi je izšla leta 1994 knjiga z naslovom *Zgodovina naših južnih sosedov*. Pričujoča knjiga je delo treh avtorjev, ki so bralcem, predvsem Madžarom, na osnovi dosegljive literature na zelo izviren način prikazali zgodovino južnih sosedov vse od naselitve do leta 1993. Posameznim poglavjem so dodani zemljevidi, podobe ali slike pomembnejših slovenskih, hrvaških in srbskih osebnosti. Seznam uporabljenih srbske, hrvaške, slovenske in madžarske literature je dodan na koncu knjige.

Knjiga obravnava tri glavna obdobja zgodovine treh južnoslovanskih narodov Slovencev, Srbov in Hrvatov. Prvo obdobje je čas od naselitve, prvih državnih tvorb, habsburške monarhije, revolucionarnega leta 1848, druge polovice 19. stoletja, prehoda v novo stoletje in čas prve svetovne vojne, ko je monarhija razpadla in so se Jugoslovani združili v eno državo. Drugi del obravnava združitev vseh treh narodov v eni državi, njih medsebojne odnose med obema vojnama vse do leta 1941. Tretji del obravnava obdobje med drugo svetovno vojno in dogajanja po njej vse do devetdesetih let, ko je potekal proces jugoslovanske razdružitve.

Po uvodnem poglavju, kjer je opisano preseljevanje narodov izza Karpatov v novo domovino, so poglavja namenjena orisu zgodovinskega dogajanja na področju Srbije. Obravnavajo zgodovino prvih srednjeveških državnih tvorb in njih vladarje vse do Dušana, ko je Srbija dosegla na političnem in kulturnem področju svoj višek. Močna država po Dušanu razpade in kot taka doživi ob prodoru turške vojske na Balkan na vojaškem in političnem področju svoj poraz. Srbi so se pred Turki umikali, selili so se in se naselili na Madžarskem v Slavoniji in na področju med Tiso in Donavo, o teh priseljencih-manjšini avtorji spregovore na 38.–39. in 63.–70. strani. Ko so postali Turki izključni nosilci političnega in družbenega življenja, se jim je srbski narod zoperstavil (hajduštvo).

Avtorji so spregovorili o panslavističnih in velikosrbskih idejah in obširno opisali osebnosti tistega časa Vuka Karadžića in Dositeja Obradovića. V politična dogajanja na Balkanu so bili vpleteni poleg Srbov še drugi, predvsem Avstrija in Rusija. Najbolj eminentni osebi na političnem področju konec 18. in v začetku 19. stoletja sta bila Karadjordje in Miloš Obrenović. Po vseh političnih (1848) in vojaških dogodkih je končno leta 1888 Srbija postala parlamentarna monarhija s kraljem Aleksandrom na čelu in kot taka je stopila tudi v prvo svetovno vojno.

Zgodovina Hrvatov je podana bolj obširno, kar je dokaj razumljivo, saj je zgodovina Hrvatov od vseh južnoslovanskih narodov najbolj povezala z Madžarsko. Bralcem avtorji predstavijo hrvaško zgodovino od 9. stoletja – prvih začetkov formiranja kraljestva, političnega in kulturnega (glagolica) razvoja do 11. stoletja. V obdobju od 1102 do 1526 so avtorji obravnavali zgodovino Slavonije, Hrvaške in Dalmacije in posvetili posebno poglavje zgodovini Dubrovnika. V času renesanse (12.–16. stol.) so na kulturnem področju cvetela dalmatinska mesta Zadar, Split, Trogir. Obdobje zaključijo s turškimi vpadi in bitko pri Mohaču, formiranjem Vojne krajine ter kmečkimi upori. Sledi čas prosvetljenega absolutizma in napoleonskih vojn in kot njih posledica zasedba Dalmacije. Kulturni središči postaneta Zagreb in Dubrovnik – čas baroka.

Problemi med Hrvati in Madžari so postali vidnejši v začetku 18. stoletja. Na Hrvaškem se je kot nasprotovanje madžarizaciji počasi izoblikovalo politično in kulturno gibanje ilirizem (1830), katerega nosilec je bil Ljudevit Gaj. Hrvaška je bila le kratek čas neodvisna v revolucionarnem letu 1848, saj sledita Bachov absolutizem in dualistična ureditev monarhije (1866), ko je bila Hrvaška popolnoma pod madžarsko vlado. Leta 1868 je bila med njima sklenjena pogodba, ki je Hrvaški dovoljevala lastno notranjo upravo, šolstvo, bogočastje, sodstvo in uradni hrvaški jezik, a Hrvaška finančno ni bila samostojna. Avtorji so nadaljnja politična dogajanja prikazali skozi vladanja posameznih banov. Po letu 1883 so vladali predvsem

taki, ki so bili po volji madžarski politiki. V knjigi je nakazan problem hrvaške, srbske in italijanske nacionalnosti v Dalmaciji in Istri v drugi polovici 19. stoletja.

Zadnji, ki jim je namenjeno v prvem delu knjige manj pozornosti, so Slovenci. Njihovo zgodovino avtorji prikažejo od Karantanije, turških vpadov, kmečkih uporov, reformacije in protireformacije, obdobja 17. in 18. stoletja, čas francoske vlade (1809–13), vrnitev avstrijske oblasti, predmarčno dobo in leto 1848, dualizem, politične stranke vse do leta 1918 s podatki o nekaterih zanimivih in pomembnih osebnostih političnega in kulturnega življenja.

Uvodni del drugega dela knjige, ki je namenjen zgodovinskemu orisu Jugoslavije med obema vojnama s časovnimi obdobji 1918–29, 1929–39 in 1939–41, je zgodovinski oris nastanka ideje-gibanja za Jugoslavijo.

Tretje obdobje obravnava zgodovino druge Jugoslavije, ki se začne z narodnoosvobodilnim bojem, AVNOJ-em leta 1943 in povojnimi leti, ko je jugoslovanska politika prekinila odnose s Sovjetsko zvezo (1948). Avtorji omenjajo samoupravljanje kot posebnost jugoslovanskega socializma, sledi mu decentralizacija državne uprave v šestdesetih letih, ki pripelje do liberalizacije na gospodarskem področju, a hkrati vodi v politični konflikt, sledi ustava iz leta 1974 in modifikacije, osemdeseta leta, devetdeseta – desetdnevna vojna in Brionska deklaracija.

V zadnjih dveh delih knjige avtorji prav tako obravnavajo zgodovino treh narodov ločeno, vendar posvetijo Srbom manj pozornosti, Hrvatom nekaj več, s tem da spregovorijo o njihovi kulturni zgodovini v dvajsetem stoletju in o obdobju po razdružitvi 1989–1993.

Kot je bilo že omenjeno, so v prvem poglavju avtorji namenili Sloveniji manj pozornosti, a so zato na podlagi aktualne literature stopili v bran slovenski osamoosvojitvi v tretjem poglavju o Jugoslaviji. Avtor Imre Szilágyi, ki se več let ukvarja s Slovenci, je napisal že nekaj člankov in prispevkov. V prvi knjigi o nacionalizmu in liberalizmu v Srednji in Vzhodni Evropi z naslovom *Svoboda in narod* se je ukvarjal s slovenskim liberalizmom od 1848 do 1918, v drugi *Avtonomija in integracija* pa z načrti o avtonomiji in samoupravljanju pri Slovencih med 1848/49 in 1968/69. Avtor v pričujoči knjigi spregovori o mejah in Slovencih na Primorskem po letu 1918 (str. 258), medvojnih dogajanjih – posebnosti Slovencev v odporu proti okupatorju in podpisu dolomitske izjave, povojnih dogajanjih (str. 330), o procesih z navedbo osebnosti tistega časa. Večjo pozornost nam nameni po letu 1980, po smrti Tita. V politično vodstvo Slovenije počasi, a z gotovostjo prodirajo mlajši, liberalnejši voditelji, med njimi (leta 1941 rojeni) Milan Kučan in še mlajši Ciril Ribičič, Peter Bekeš, Emil Milan Pintar. Avtor omenja tudi vlogo nekaterih revij, ki so izhajale v omenjenem času, in sicer *Novo revijo*, *Časopis za kritiko znanosti*, *Naše razglede* in *Mladino*. Omeni leto 1987, ko je izšla sedeminpetdeseta številka *Nove revije*, in leto 1988, ko je bila četverica z Janezom Janšo na čelu obsojena in je *Mladina* obsežno poročala o dogodkih. Nadalje omenja krizo na Kosovu in reakcijo slovenske politike, bojkot slovenskih izdelkov na jugu. Vse to so bila dogajanja, ki so v končni fazi pripeljala do razpada stare države in rojstva novih na področju Balkana.

Saša Serše

Jurij Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929. Ljubljana : Modrijan, 1996. 296 strani.

Znanstveni sodelavec Inštituta za novejšo zgodovino dr. Jurij Perovšek je v svoji knjigi monografsko obdelal narodnopolitično misel in prakso slovenskega liberalnega tabora oziroma pomembne segmente slovenskega narodnega vprašanja po sklepu avstrijsko-nemškega obdobja v zgodovini slovenskega naroda in njegovo reševanje v prvem desetletju po nastanku jugoslovanske države, v dobi, »ki je spočela vsa temeljna vprašanja v razmerju med Slovenci in slovenstvom ter Jugoslavijo in jugoslovanstvom« (str. 10). Nanje je večinski del slovenskega naroda odgovoril s spoznanjem, da ga vodita nacionalni unitarizem in državni centralizem v pogubo, torej v položaj, zaradi katerega se je odločil za prehod iz habsburške monarhije v jugoslovansko državo. Zato se je tudi večina Slovencev opredelila za avtonomistično-federativno narodnopolitično oziroma državno-pravno usmeritev, ki je imela za cilj ohranitev slovenske nacionalne individualnosti ter široke zakonodajne in izvršilne kompetence Slovenije v jugoslovanski državi.

Na drugi strani pa so nekatere politične stranke in skupine izoblikovale unitarno-centralistični program, ki je videl prihodnost Slovencev v stapljanju v enotni jugoslovanski nacionalni subjekt; temeljni pogoj za udejanjenje tega asimilacijskega procesa, tudi na kulturnem področju, pa naj bi bila centralistično urejena jugoslovanska država. Ta za Slovenijo in Slovence usodna politika je imela med vojnama poglavito oporišče v liberalnem idejnopolitičnem taboru, v katerem se je izoblikovalo tudi ekstremno stališče, da je bila slovenska pravica do samoodločbe za vselej izrabljena že s prvodecembrskim zedinjenjem v Kraljevino